

د لوړو زده کړو وزارت
التقوی د لوړو زده کړو مؤسسه
حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی
اداره او دیپلوماسی خانګه

د نړیوال تجارت سازمان پیژندنه

د لیسانس دورې پایلیک

Ketabton.com

لیکونکی: سید ادریس

لارښود استاد: صفی الله صدیق

۱۳۹۸ ل

کال :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقریظ

قدرمن ورور سید ادریس د سید حامد زوی خپله د مونوگراف موضوع د (نړیوال تجارت سازمان پیژندنه) تر عنوان لاندې په ښه او درست شکل ترتیب او لیکلې ده، موضوع یې په ساده او روانه پښتو ژبه لیکلې او تنظیم کړې ده، هڅه او کوشش یې د ستایلو وړ دی، زه یې د لارښود استاد په صفت یاده لیکنه د لیسانس دورې د پای لیک لپاره کافي بولم، او په راتلونکي کې ورته د لایزال رب څخه د نورو بریالیتوبونو لپاره استدعاء کوم.

په درنښت

صفي الله صديق

د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد

خلاصه

د سوداگری نړیوال سازمان (نړیوال تجارتي سازمان) چې په انګلسي کې ورته (World Trade Organization) وايي یو نړیوال څو مليتي سازمان دي چې د نړیوالې سوداګرۍ قوانین تنظیموي، د نړیوال تجارت سازمان په ۱۹۹۵ زیږدیز کال کې ترمنځ ته راغی چې یو له ځوانو سازمانونو د نړیوالو سازمانونو له جملې څخه دي د نړیوال تجارت سازمان موندنې عبارت دي له: (د ۲۸ تجارتي موافقت نامو اجرايوي مدیریت او نظارت، د تجارتي اختلافو حل ته رسیده ګې، د غړو هیوادونو د تجارتي اصولو برسي او ارزونه، مخ پر ودې هیوادونو ته بڼونه او تخنیکي مرسته ورسره چې د څو اړخیزه تجارت ګټه او مزایاوو څخه برخوردار شي، له نور نړیوالو سازمانونو سره د نړیوال اقتصاد په مدیریت کې همکاري کول، همدارنګه د نړیوال تجارت سازمان عام تشکیل عبارت دی له (د وزیرانو کنفرانس، عام مجلس، عمومي اسمبلي، د منازعاتو د حل ارګان)، له بلې خوا د نړیوال تجارت سازمان ارګان عبارت دي له (د وزیرانو کنفرانس غونډه، عمومي شورا د اختلافاتو د حل او فصل رکن، د تجارتي کړنلارې د څیړنې رکن)، افغانستان د یاد سازمان غړیتوب په ۲۰۱۵ م کال کې ترلاسه کړی دی.

په نړیواله سطحه د دولتونو ترمنځ د تجارتي اړیکو د تنظیم لپاره د دايمي ارګان شتون اړین دی ترڅو د هیوادونو ترمنځ د تجارتي اړیکو په برخه کې د شخړو او اختلافاتو د واقع کیدو مخنیوی وشي چې هغه د نړیوال تجارت سازمان دی، دا چې د نړیوال تجارتي سازمان شتون اړین دی نو د هغې په اړه خلکو ته د معلوماتو وړاندې کول هم اړین دي چې زما د موضوع په اهمیت دلالت کوي

د موضوع د لیکنې څخه مې موخه د نړیوال تجارت سازمان د ایجاد، فعالیتونو او تشکیلاتو په اړه خلکو د معلوماتو وړاندې کول دي.

د موضوع په لیکنه کې مې له کتابتوني میتود څخه استفاده کړې ده، د موضوع اړوند معلومات مې د معتبرو علمي منابعو څخه راټول کړي دي.

د موضوع د لیکنې څخه وروسته دې پایلې ته ورسیدم چې: د نړیوال تجارت د بهبود لپاره د نړیوال تجارت سازمان یو ګټور ارګان دی چې له امله یې د نړۍ د مختلفو هیوادونو ترمنځ تجارتي اړیکې ټینګېږي او له بلې خوا د نړیوال تجارت په برخه کې د پېښیدونکو شخړو مخنیوی کوي.

ډالی

خپل گران پلار جان ته چې زما د شخصیت په جوړونه او د ژوندانه په ټولو کارونو کې یې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړي ، همېشه یې راته په رښتینولۍ او سولې لارښونه کړې خپلې گرانې مور جانې ته چې زما فراغت یې د ژوندانه غټ ارمان او ارزو وه او د ژوندانه په هره برخه کې یې راسره تکلیفونه گاللي او همېشه یې په پښتنه مینه پاللی یم او په اخر کې یې د خپلې کورنۍ ټولو غړو او د افغانستان غیور ملت ته ډالی کوم.

په درنښت

منلیک

زه سید ادریس د سید حامد زوی د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي د اداره او دیپلوماسۍ څانگې فارغ التحصیل یم او د راسپارل شوي مونوگراف د لیکلو او تهیه کولو چارې مې د محترم لارښود استاد صفي الله صديق په همکارۍ او مشورو بشپړې کړي دي، چې په لومړي سر کې د دې موضوع لیکل اسانه کار نه وو، خو د خپل لارښود استاد څخه په ډېره فکري او علمي مینه د زړه له کومې مننه کوم، چې ماسره یې مرسته او کومک کړی او هیڅ نوعه هلې ځلې یې راڅخه درېغ نه کړې، برعلاوه د دې اثر په لیکلو کې یې راسره همکاري کړې، په څلور کلنه تحصیلي دوره کې یې هم لازمي مشورې راکړي او همپشه یې خپل مسؤلیت ته متوجه کړی یم، د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې، د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي رئیس، مور او پلار، ورونو او په خاصه توګه محترم استاد او نورو استادانو څخه مننه کوم چې زما د شخصیت جوړونه کې یې کافي زیار ویستلی او دوی ته د کامیاب، عزتمند او د ژوند په ټولو برخو کې د هوسا او نېکمرغه ژوند غوښتونکی یم، چې زموږ ذهنیت یې وطن ته د خدمت کولو او د دې زورېدلي ملت د هوسا ژوند او د هېواد د ابادۍ لپاره یې رهنمایي کړی دی، د هڅو او نېکو احساساتو څخه یې منونکی یم.

په درنښت

فهرست

سرایکونه	صفحه
سریزه	۱
د موضوع اهمیت	۱
د موضوع اهداف	۲
د موضوع د غوراوي لاملونه	۲
پخوانیو لیکنو ته کتنه	۲
د موضوع اړونده پوښتنې	۳
د لیکنې تگلاره	۳
د موضوع حدود	۳
د موضوع پلان	۴

لومړی فصل

د نړیوالو سازمانونو پیژندنه، تاریخي شالید او ځانګړتیاوې

لومړی مبحث: د نړیوالو سازمانونو پیژندنه او تاریخچه	۵
لومړی مطلب: د نړیوالو سازمانونو پیژندنه	۵
دویم مطلب: د نړیوالو سازمانونو تاریخي شالید	۶
لومړی جز: نړیوالې خصوصي ټولنې	۸
دویم جز: نړیوالې عمومي ټولنې	۹
دویم مبحث: د نړیوالو سازمانونو ځانګړتیاوې	۱۰
لومړی مطلب: د دولتونو یو ځای والی	۱۰
دویم مطلب: د اساسنامې لاسلیک	۱۱
دریم مطلب: د فعالیت دوام او غځونه	۱۱
څلورم مطلب: ګډې موخې	۱۲
پنځم مطلب: د سازمان اداري واحدونه	۱۲
دریم مبحث: د نړیوالو سازمانونو حقوقي هویت	۱۲

- لومړی مطلب: د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت مفهوم ۱۳
- دویم مطلب: د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت اثار ۱۴
- خلورم مبحث: په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب ۱۴
- پنځم مبحث: د نړیوالو سازمانونو ډولونه ۱۵
- لومړی مطلب: د جغرافیایي جوړښت پر اساس د نړیوالو سازمانونو ډولونه ۱۶
- لومړی جز: جهانشموله سازمانونه ۱۶
- دویم جز: سیمه ییز سازمانونه ۱۶
- دریم جز: بین القاروي سازمانونه ۱۶
- دویم مطلب: د غړیو یا هم د مؤسیسنو له پلوه د نړیوالو سازمانونو ډولونه ۱۶
- لومړی جز: نا دولتي سازمانونه ۱۷
- الف: نادولتي انتفاعي سازمانونه ۱۷
- ب: نا دولتي غیر انتفاعي سازمانونه ۱۷
- دویم جز: دولتي سازمانونه ۱۷

دویم فصل

نړیوال تجارت سازمان پیژندنه

- لومړی مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه او تاریخي سیر ۱۸
- لومړی مطلب: د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه ۱۸
- دویم مطلب: د نړیوال سازمان تاریخي بهیر ۱۹
- دوهم مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان فعالیتونه او موخې ۲۲
- لومړی مطلب: د نړیوالو تجارتي سازمان فعالیتونه ۲۲
- دویم مطلب: د نړیوال تجارتي سازمان اهداف ۲۳
- دریم مبحث: په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل ۲۴
- لومړی مطلب: په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل ۲۴
- دویم مطلب: په نړیوال تجارتي سازمان کې د افغانستان غړیتوب ۲۵
- خلورم مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان اداري تشکیل ۲۷

۲۷	لومړي مطلب: د وزيرانو كنفرانس
۲۸	دويم مطلب: عام مجلس
۲۹	درېم مطلب: عمومي اسمبلي
۲۹	څلورم مطلب: د منازعاتو د حل ارگان
۳۰	پنځم مبحث: د نړيوال تجارتي سازمان ارگان
۳۰	لومړي مطلب د وزيرانو كنفرانس غونډه
۳۰	دويم مطلب: عمومي شورا
۳۱	درېم مطلب: د اختلافاتو د حل او فصل ركن
۳۱	څلورم مطلب: د تجارتي كرنلارې د څيړنې ركن
۳۲	پايله
۳۳	وړاندیزونه
۳۴	مأخذونه

سريزه

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين
محمد واله واصحابه اجمعين اما بعد :

نړيوال تجارت په هغو منظمو قواعدو پورې اړه لري چې د هغه له مخې توکي او خدمات د
هيوادونو تر منځ تبادله کيږي ، د دې سربيره د هيوادونو گمرکونو او هغو سميو ته هم شامل
دي چې په تجارت پورې تړاو لري .

د نړيوالې تجارتي تبادلې ستونزې له ډير پخوا څخه موجودې دي ان چې د يوناني بنارونو تر
منځ هم دغه ستونزې لا هغه مهال موجودې وې ، مگر په نړيوال تجارت کې په تاريخي ډول
پرمختگ او ترقي راغلې ده خو تر ټولو زيات پرمختگ د دويم نړيوال جنگ څخه وروسته
راغلی چې له کبله يې د نړيوال تجارت په ډگر کې بين المللي سازمان د فبروري په اول کال
۱۹۹۵ م کې رامنځته شو ، خو نړيوال نظام چې د دې نماينده گي کوي نيمه پيړۍ وړاندې
رامنځته شوي يعنې په کال ۱۹۴۵ کې د کات قواعد د نړيوال تجارت لپاره وضع کړل شول د
دغه اتفاق څخه په ډيره چټکۍ رسمي نړيوال سازمان رامنځته شو چې د پته د کات سازمان
وويل شو او بيا دغه سازمان په څو کلونو کې زيات پرمختگ وکړ ، د دې پرمخت تر ټولو
ستروخت له ۱۹۸۲ تر ۱۹۹۴ پورې وو ، چې په پای کې نړيوال تجارتي سازمان رامنځته شو
، کات په منظم ډول د توکو تجارت تنظيم کړ او نړيوال تجارتي سازمان بيا اوس مهال ملکي
او فکري خدمات تنظيموي .

دا چې د نړيوال تجارت سازمان کله رامنځته شو ، په کومو برخو کې فعاليتونه کوي ، څه
موخې لري ، دا او د پته ورته نور موضوعات په دې ليکنه کې څيرل شوي دي .

د موضوع اهميت

ياده موضوع خورا مهمه ده ځکه چې په نړيواله سطحه د دولتونو تر منځ د تجارتي اړيکو د
ترتيب او تنظيم لپاره د دايمي ارگان شتون اړين دی تر څو د هيوادونو تر منځ د تجارتي
اړيکو په برخه کې د شخړو او اختلافاتو د واقع کيدو څخه مخنيوی وشي چې هغه د نړيوال
تجارت سازمان دی ، د دې ليکنې په ذريعه تاجر افراد په دې پوهيږي چې د نړيوال تجارت

پر مهال باید کوم قواعد په نظر کې ونیسي چې پر اساس یې د نړیوالو تجارتي شخړو د رامنځته کیدو مخنیوی کيږي چې دا یوه مهمه مسئله ده چې زما د موضوع پر اهمیت باندې دلالت کوي.

د موضوع اهداف

د یادې موضوع د لیکنې اهداف په لاندې ډول دي:

- ۱- د نړیوال تجارتي سازمان د مفهوم واضح کول.
- ۲- د نړیوال تجارتي سازمان د ایجاد په هکله خلکو ته د معلوماتو وړاندې کول.
- ۳- د نړیوال تجارتي سازمان سازمان د تشکیلاتو او ارکانو په اړه د معلوماتو وړاندې کول.
- ۴- په نړیوال تجارت سازمان کې د افغانستان د غړیتوب په اړه خلکو ته د معلوماتو وړاندې کول.

د موضوع د خوراوي لاملونه

د لاندینيو لاملونو پر اساس مې دا موضوع غوره کړه:

- ۱- د یادې موضوع په اړه د ځانگړې او مفصلې لیکنې نشتون.
- ۲- دا چې تجارت د هیوادونو او افرادو په اقتصاد جوړونه کې خورا رول لري ، دا چې په نړیواله سطحه د تجارت د رشد لپاره کوم ارگان شتون لري او د ستونزې پر مهال تاجر افراد باید کومې مرجع ته مراجعه وکړي د همدې مواردو د روښانه کولو په موخه مې یاده موضوع د مونوگراف لیکنې لپاره غوره کړه.

پخوانیو لیکنو ته کتنه

د یادې موضوع په اړه په ځینو کتابونو کې یادونه شوې لکه:

- ۱- رضا موسی زاده (سازمانهای بین المللی) خو یاد کتاب په فارسي ژبه لیکل شوې چې زموږ اکثره پښتانه وروڼه ترې استفاده نشي کولی.
- ۲- محمداکبر زاهد (نړیوال سازمانونه) خو په یاد کتاب کې د یوې قصې په شکل د یادې موضوع په اړه یادونه شوې چې د لوستونکو لپاره زړه تنگوونکي ده.

۳- محمد مصطفی نیازی (د نړیوال تجارت حقوق) په یاد کتاب کې د ځینو مفرداتو په اړه په مجمل ډول یادونه شوې ، خو ما په دې لیکنه کې د نړیوال تجارت سازمان په اړه معلومات په مفصل ډول په پښتو ژبه راټول کړي او خپرلي مي دي .

د موضوع اړونده پوښتنې

د یادې موضوع په لاندې پوښتنې مطرح کیږي:

۱- د نړیوال تجارت سازمان یعنې څه ؟

۲- د نړیوال تجارت سازمان کله رامنځته شو ؟

۳- د نړیوال تجارت سازمان د ایجاد موخې او فعالیتونه کوم دي ؟

۴- د نړیوال تجارت سازمان ارکان او عام تشکیل کوم دی ؟

د لیکنې تگلاره

د یادې موضوع په لیکنه کې مې له کتابتونې میتود څخه استفاده کړې ده ، د موضوع اړوند معلومات مې له معتبرو علمي کتابونو څخه راټول کړي او په اړونده ځایونو کې مې ځای پر ځای کړي او په پوره علمي امانتدارې موږ د هغوی حواله د لیکوال د نوم ، د کتاب نوم ، جلد او صفحې په ذکر کولو سره په لمن لیک کې ذکر کړې ده او په اخره کې مې د مصادر و په فهرست کې هم ترې یادونه کړې ده .

د موضوع حدود

دا چې د تجارت په برخه کې په ملي او نړیواله سطحه اړگانونه ایجاد شوي دي په ملي سطحه د تجارت په برخه کې د اطاق تجارت شتون لري او په نړیواله سطحه د تجارت نړیوال سازمان دی ، په یاده موضوع کې ما د تجارت نړیوال سازمان باندې بحث کړی ، دا چې د تجارت نړیوال سازمان کله رامنځته شو ، د کومو اهدافو لپاره ایجاد شو ، اوس مهال په نړۍ کې د تجارت سازمان کوم فعالیتونه ترسره کوي ، په دې لیکنه کې په همدې مواردو باندې بحث شوی دی ، بناء اطاق تجارت څیرنه زما د موضوع د حدودو څخه بهر ده او زما د موضوع حدود نه تشکیلوي .

د موضوع پلان

ياده موضوع د خلاصې او مقدمې سربيره لاندې عنوانونو ته مشتمله ده:

لومړۍ فصل: (د نړيوالو سازمانونو پيژندنه ، د نړيوالو سازمانونو تاريخي شاليد ، د نړيوالو سازمانونو ځانگړتياوې ، د نړيوالو سازمانونو حقوقي هويت ، په نړيوالو سازمانونو کې غړيتوب او د نړيوالو سازمانونو ډولونه .)

دويم فصل: (د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه او تاريخي سير ، د نړيوال تجارتي سازمان فعاليتونه او موخې ، په نړيوال تجارتي سازمان کې د غړيتوب طرز العمل ، د نړيوال تجارتي سازمان عام اداري تشکيل او د نړيوال تجارتي سازمان ارکان)

لومړی فصل

د نړيوالو سازمانونو پيژندنه ، تاريخي شاليد او ځانگړتياوې

په دې فصل کې به ديپلا ، بيلو مباحثونو په ترڅ کې د نړيوالو سازمانونو پيژندنه ، د نړيوالو سازمانونو تاريخي شاليد ، ځانگړتياوې ، حقوقي هويت ، په نړيوالو سازمانونو کې غړيتوب او د نړيوالو سازمانونو ډولونه د بحث لاندې نيسوو .

لومړی مبحث : د نړيوالو سازمانونو پيژندنه او تاريخچه

د موضوع د بڼه وضاحت په موخه لومړی د نړيوالو سازمانونو معنی او مفهوم روښانه کوم او بيا د نړيوالو سازمانونو په تاريخچه (پيدا ايښت) باندې بحث کوم .

لومړی مطلب : د نړيوالو سازمانونو پيژندنه

نړيوال سازمانونه د غړو دولتونو هغه ټولگه ده چې د يوه هوکړه ليک پر اساس رامنځته کيږي او غړي هيوادونه خپلې گډې موخې د ځانگړو اداري واحدونو او ارگانونو په چوکاټ کې په دوامداره توگه پر مخ وړي.^۱

يا په بل عبارت د هيوادونو هغه ټولگه چې نړيوالو حقوقو ته ژمن وي ، د يو سند په اساس د گډو او دوامداره موخو د لاسته راوړلو په منظور سره راټول شوي وي ، د نړيوالو سازمانونو په نوم ياديږي.^۲

يا د نړيوالو حقوقو له نظره نړيوال سازمان هغه سازمان ته وايي چې دولتونه يې غړيتوب ولري ، که څه هم يو شمير سازمانونه له نا دولتي بنسټونو رامنځته شوي ، خو دلته مو له نړيوالو سازمانونو څخه د بحث اصلي موضوع هغه نړيوال سازمانونه دي کوم چې له دولتونو رامنځته شوي ، نړيوال سازمان د دولتونو ترمنځ د يوې هوکړې پر بنسټ رامنځته کيږي ، په دې ترتيب د هيوادونو هغه ډلې چې د تړون پر بنسټ رامنځته شوې نه وي نړيوال سازمان يې بللی نه شو.^۳

^۱ رضا موسی زاده (۱۳۹۳ هـ ش) . نړيوال سازمانونه ، ژباړن : محمد نظيم سمون ، کابل : مستقبل خپرنډويه ټولنه ، دويم چاپ ، ص ۷
^۲ محمد اکبر زاهد (۱۳۹۷ هـ ش) . نړيوال سازمانونه ، ژباړن : محمد عالم امين ، جلال اباد : مومند خپرنډويه ټولنه ، لومړی چاپ ، ص ۱۹
^۳ عبدالصيرسياوون (۱۳۹۷ هـ ش) . نړيوال سازمانونه ، جلال اباد : ليکوال خپرنډويه ټولنه ، ص ۲

دويم مطلب : د نړيوالو سازمانونو تاريخي شاليد

په نړيواله کچه د سوداگريزو راکړې ، ورکړې مخ پر پراخيدونکي وده او پراختيا د نړيوالو سازمانونو د ايجاد ، رامنځته کيدو او پراختيا لامل او علت بلل کيږي .

د روابطو او عامه پوهاوي په برخه کې د ميکانيزم او د نړيوالې سوداگري پرمختگ او ودې د داسې سازمانونو اړتيا پيدا کړه چې د يوه بنسټيز چوکاټ او قوانينوله مخې فعاليت وکړي . په غالب گمان د نړيوالو سازمانونو شاليد په نړۍ کې د لومړنيو حکومتونوله رامنځته کيدو سره تړلی بلل کيږي ، د بيلگې په توگه د لرغوني يونان د فيلسوفانو په ليکنو او سندونو کې د نظامي ټولنو او نړيوالو سوداگريزو تړونونو مثالونه موندلی شو ، چې د اوسنيو سازمانونو لومړنۍ بيلگې بلل کيدای شي .

په لرغوني يونان او روم کې ډير پخوا د کنسول په نوم سازمانونه او ټولني وې چې د نورو هيوادونو پر پولو او بندرونو کې يې د خپلو سوداگرو له حقونو او فعاليت څخه دفاع کوله ، خو دا چې د کنسول کاري چوکاټ يوازې تر بهرنيو پولو او بندرونو محدود و او په نورې بهرنۍ نړۍ کې يې هيڅ ډول سياسي مسؤوليت نه درلود ، د سفير په نامه نور کسان بهر ته واستول شول ، چې د اړونده هيوادونو سياسي چارې په بهر کې تنظيم کړي .^۱

د وخت په تيريدو سره دغه دوه گونې ديپلوماسۍ (کونسول - سفير) د ايتاليا حکومت د غوښتنې پر اساس د دايمي ديپلوماتيک سفير (Permanent diplomatic ambassador) په نوم ياده شوه او له ديپلوماتيک پلاوي سره د سفيرانو ليرېد راليرېد له همدغه وخت څخه دود شو .

خو د وخت په تيريدو سره د نړيوالو اړيکو پراختيا او پيچلتيا د نړيوالو او سيمه ييزو ستونزو په حل کې د دايمي سفيرانو نا توانايي ښکاره کړه ، په ځينو برخو کې به ستونزې نه يوازې له يوه هيواد سره تړلې وې ، بلکې څو هيوادونه يې په بر کې نيول ، چې د حل لارو چارو د موندلو لپاره به د هيوادونو د استازو په گډون يو شمير نړيوال کنفرانسونه هم جوړيدل ، او تر ډيره به د هيوادونو ترمنځ ستونزې له دې لارې هواريدې ، دا ډول کنفرانسونه

^۱ جعفر هاند (۱۳۹۳ هـ ش) ، نړيوال سازمانونه ، جلال اباد : مومند خپرندويه ټولنه ، دريم چاپ ، ص ۲

^۲ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړيوال سازمانونه ، ص ۲

بیا د نولسمې پیړۍ له نیمایي را پدېخوا ډیر دود شول ، دلته د بیلګې په توګه په لنډو کې د نولسمې پیړۍ یو شمیر کنفرانسونه یادوو ، چې د ستونزو د هواریدو په موخه جوړ شوي و: د ناپلیون له جګړو وروسته په (۱۸۱۵م) کال کې د اروپا سترو ځواکونو په دغه وچه کې د امنیت او ثبات د راوستلو په موخه ویانا بین الدولی کنګره جوړه کړه ، په اصل کې د ویانا کنګره چې معاصر سیاسي پوهان یې لومړنی نړیوال یا بین الدولی سازمان بولي په اروپا کې د نړیوالې همکارۍ ، سوداګرۍ او امنیت لپاره د ګډونوالو هیوادونو ترمنځ د نظرونو د شریکولو او تبادلې ځای و ، دغه راز له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته په (۱۹۱۸م) کال کې د پاریس د مذاکراتو کنفرانس د (۱۹۱۹م) کال د وارسا تړون رامنځته کیدو ته لار هواره کړه .

تر دغو نیتو مخکې او وروسته هم د دوو او څو هیوادونو ترمنځ ګڼ کنفرانسونه جوړ شوي چې په خپلو کې یې تر ډیره شته ستونزې هوارې کړې دي ، د سیاسي علومو پوهان پر دې باور دي چې د ویانا کنګره د نړیوالو سازمانونو د جوړولو او رامنځته کولو ستر لامل و ، په داسې حال کې چې لومړي الګساندر د فاتحو ځواکونو د ټولني ایجادول او جوړول غوښتل ، په یادې کنګره کې وړاندیز وشو چې وخت نا وخت دې منظم کنفرانسونه جوړ شي ، خو داسې ونشول او یوازې به د اړتیا پر مهال غونډې کیدلې ، په ټولیزه توګه په دغه لړۍ کې څلور کنګرې جوړې شوي:

- په (۱۸۱۸م) کال کې د اکس لاشاپل (Aix-la chapelle) کنفرانس
- په (۱۸۲۰م) کال کې د تروپو او لباخ (Troppau and Laibach) کنفرانس
- په (۱۸۲۱م) کال کې د تروپو او لباخ (Troppau and Laibach) کنفرانس
- په (۱۸۲۲م) کال کې د ویرونا (Verona) کنفرانس

په پیل کې د دې پرلپسې غونډو او کنفرانسونو په جوړولو کې یوازې د منظمو او څو اړخیزو غونډو پر اړتیاوو او بنسټیزیدو ډیر ټینګار کیده ، خو وروسته ولیدل شول چې دا ډول خصوصي کنفرانسونه ټولې سیمه ییزې او نړیوالې ستونزې نشي هوارولای .

په نولسمه پیړۍ کې بیا د یو شمیر هیوادونو له استازو جوړې بیلا ، بیلې ډلې او سازمانونه رامنځته شول ، چې د نړیوالو اړیکو په رغولو او ټینګولو کې یې مهم رول ولوبوه ، په دې لړ

کې ځینې ډلې د هیوادونو او ځینې نورې بیا د اشخاصو په واسطه جوړې شوې ، په اصل کې باید د نړیوالو دولتي سازمانونو او نړیوالو خصوصي سازمانونو رینډې په همدغو ټولنو او اتحادیو کې ولټول شي^۱.

لومړی جز : نړیوالې خصوصي ټولني

د غه اتحادیې (ټولني) د خصوصي اشخاصو او صنفی ټولنو له خوا د خپلو گټو د دفاع او ملاتړ په موخه جوړې شوې وې ، په (۱۹۴۰م) کال کې د غلامی پر ضد د مبارزې د نړیوال کنفرانس په ترڅ کې یو کنوانسیون تصویب شو ، چې دغه کنوانسیون له بشري حقونو څخه د ملاتړ په برخه کې د خصوصي ټولنو او اشخاصو لویه لاسته راوړنه وه .

له (۱۸۴۰م) کال څخه تر لومړۍ نړیوالې جگړې پورې شاوخوا (۴۰۰) دایمي او خصوصي ټولني جوړې شوې ، چې هرې ټولني او اتحادیې ځانگړي اهداف پر مخ وړل لکه:

- د سره صلیب نړیواله کمیټه (۱۸۲۳م)
- د بین المجالس ټولنه (۱۸۸۹م)
- د نړیوالو حقوقو ټولنه (۱۸۷۳م)
- د ادبیاتو او هنرونو ټولنه (۱۸۷۸م)
- د سوداگری نړیواله خونه (۱۹۱۹م)

بلاخره د دې ټولنو چټک پرمختگ د دې سبب شو چې په (۱۹۱۰م) کال کې د نړیوالو اتحادیو عمومي ټولنه جوړه شوه ، عمومي ټولنه د نړیوالو اتحادیو د فعالیتونو د همغږۍ او د چارو د سمون په موخه جوړه شوې وه ، خصوصي اتحادیو ته په عمومي ټولنه کې د غړیتوب لپاره یو لړ شرطونه وټاکل شول چې په دې ډول دي: (د یوه دایمي ارگان شتون ، عمومي گټې په پام کې نیول او ټولو هیوادونو او اشخاصو ته د غړیتوب ازاد حق ورکول) .

د یادونې وړه چې دغو ټولنو د تیرو کنفرانسونو برعکس ، منظمې غونډې او خپل منځي همکارۍ لرلې ، د دې ټولنو فعالیتونه داسې وو چې ځینې وختونه به دولتي چارواکو ، بناریانو او ملي شخصیتونو هم په کې برخه اخیسته ، په خصوصي اتحادیو کې د دولتي

^۱ هماغه ، جعفر هاند ، نړیوال سازمانونه ، ص ۳ - ۴

چارواکو گهون او همدارازله دولت سره د دوی همکاري یو داسې جوړښت رامنځته کړ چې د دولتونو او خصوصي اشخاصو ترمنځ د همغږۍ او مرستې پر یو واحد مرکز بدل شو.^۱

دویم جز : نړیوالې عمومي ټولني

دا چې خصوصي اتحادیو بڼه نتیجه ورکړه ، نو دا کار د دې سبب شو چې عمومي نړیوالې اتحادیې (ټولني) یې هم رامنځته کړې ، یعنې د هیوادونو ترمنځ یې اتحادیې رامنځته کړې یعنې نړیوال سازمانونه یې رامنځته کړې ، د بیلگې په توگه د پیسو د مقدار د اوزان نړیواله کنگره چې په (۱۸۲۸م) کال کې رامنځته شوه ، چې بیا وروسته په د متریک یا اندازې په اتحادیې بدله شوه ، همدارنگه د کارگرانو د قانوني حمایت خصوصي اتحادیه چې وروسته بیا دا د کار نړیوال سازمان باندې بدله شوه ، نو نړیوالې عمومي اتحادیې په دې ډول تعریفوو چې: هغه نهادونه دي چې د یو سند پر اساس (دوه اړخیز یا څو اړخیز تړونونو) چې د هیوادونو او سازمانونو څخه تشکیل شوي دي او په فعالیتونو یې په دوامداره توگه سره وې ، هغه کړنې چې خصوصي اتحادیو به په خپلو منځو کې سره حل او فصل کولې ، عمومي نړیوالو اتحادیو دغه کړنې د هیوادونو په کچه د بحث لاندې ونيولې او دغه موضوعاتو کې یې سره همکاري کوله ، نو په مختلفو وختونو کې مختلفې نړیوالې عمومي اتحادیې رامنځته شوې ، د ارتباطاتو او اړیکو لپاره د ویانا کنگره په (۱۸۱۵م) کال کې رامنځته شوه ، همدارنگه په (۱۸۹۰م) کال کې د اوسپنې د لیږد ، رالیږ نړیواله اتحادیه رامنځته شوه ، همدارنگه په هغه وخت کې خلکو د پوست خدماتو ته هم ضرورت لره چې بلاخره په (۱۸۷۴م) کال کې د پوست نړیواله اتحادیه رامنځته شوه ، چې هر (۵) کاله وروسته به یې یوه غونډه کوله او دايمې دفتر یې هم درلوده ، همدارنگه د امراضو په اړه په (۱۹۰۳م) کال کې په پاریس کې د روغتیا عمومي نړیوال دفتر رامنځته شو ، د اقتصاد په برخه کې د چاپ حق نړیواله اتحادیه او د زراعت نړیواله مؤسسه رامنځته شوه ، که څه هم دغه کنفرانسونه ، خصوصي اتحادیې او عمومي نړیوالې اتحادیې د سازمانونو د پیدایښت لپاره یو اساس وو خو بیا هم دغو ټولو د ټولو هیوادونو گټې په نظر کې نه وې نیولې او کړنې یې هم دومره نړیوالې نه وې

^۱ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۴ - ۵

، په لومړي ځل په (۱۹۱۹م) کال کې د ملتونو ټولنه سازمان رامنځته شو، چې نړيوالې همکارۍ ته يې پراختيا ورکړه او فعاليتونه يې هم نړيوال شول، همدارنگه په (۱۹۴۵م) کال کې د بل نړيوال سازمان رامنځته کيدل چې اوس مهال هم دوام لري او د نړۍ (۱۹۳) هيوادونه په کې غړيتوب لري.^۱

دويم مبحث : د نړيوالو سازمانونو ځانگړتياوې

د نړيوالو سازمانونو کلیمه ډيری وختونه د جوړښت (تأسيس) سند پر بنسټ د دولتونو راتوليدو ته ويل کيږي ، هغه چې د يوې ټاکلې تگلارې او چوکاټ د ننه ځينې گډې موخې د هميشنيو فعاليتونو په واسطه څاري ، دغه سازمانونه لاندې ځانگړنې لري:

لومړی مطلب : د دولتونو يو ځای والی

نړيوال سازمانونه اصلاً د دولتونو پواسطه رامنځته کيږي او دولتونه د يو سازمان له جوړولو وروسته هغه ته خپل استازي معرفي کولي ، تر څو له خپلو گټو ساتنه وکړي ، د بيلگې په توگه د ملگرو ملتونو سازمان يادولای شو ، چې په هغه کې د دولتونو استازي شتون لري او په زيات شمير بحثونو او پريکړو کې برخه اخلي ، البته د يو شمير سازمانونو غړي د دولتونو استازي نه بلکې د خلکو استازي دي لکه اروپايي پارلمان چې د نړيوالو سازمانونو د وروستيو بدلونونو په لړ کې په اروپا کې رامنځته شو .

که څه هم د نړيوالو سازمانونو بنسټگر معمولاً دولتونه دي خو د دې تر څنگ يو شمير نادولتي سازمانونه هم شته ، د بيلگې په ډول د کار نړيوال سازمان د هوکړه ليک له مخې د هيوادونو پر استازو سربيره د کراگرانو د ټولنو استازې او کار مشران هم کولای شي د سازمان په غونډو او پريکړو کې برخه واخلي .

د تلگراف او مخابراتو نړيوال سازمان غړي د خپل دولت استازي نه ، بلکې د مسلکي متخصصينو او کارپوهانو په توگه په دې ټولنه کې دنده لري ، دغه راز د نړيوالې محکمې

^۱ هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړيوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امين، ص ۱۶ - ۱۷

قاضیان د خپل هیواد استازیتوب نشي کولای ، بلکې د بې پلوی اصل ته په پاملرنې ټول حقوقي مسایل په عادلانه توګه څیړي.^۱

دویم مطلب : د اساسنامې لاسلیک

د دولتونو یو ځای والی د نړیوال سازمان د جوړېدا په لار کې مهم عنصر ګڼل کیږي ، خو تر څنګ یې د اساسنامې یا بنسټلیک لاسلیکول هم اړین دي ، له اساسنامې پرته د دولتونو هر ډول یو ځایوالی د سازمان د تاسیس سبب نشي کیدای ، د اساسنامې د نه تصویب په صورت کې د دولتونو یو ځای کیدل به د هغو کنفرانسونو په څیر وي چې د لنډې او ټاکلې مودې او ځانګړي هدف لپاره جوړیږي او د برخوالو د نظریاتو له تبادلې وروسته پای مومي ، د اساسنامې لاسلیکول دوه بنګینې لري:

۱: د سازمان د موجودیت اعلان: نړیوال سازمانونه د څو اړخیزو تړونونو له مخې رامنځته کیږي لکه د معاهداتو حقوق د نړیوالو سازمانونو یوه مهمه برخه تشکیلوي ، په دې اساس د اساسنامې تصویب د نړیوالو سازمانونو د جوړېدو په برخه کې ترټولو لومړی اړتیا ده او له تصویب پرته د اساسنامې اجراء الزامیت نه لري.

۲: حقوقي او نړیوال هویت پیدا کول: د اساسنامې لاسلیک نړیوال سازمان ته حقوقي هویت وربښي او له ځانګړو حقوقو او تکالیفو څخه یې برخمنوي ، حقوقي هویت نړیوالو سازمانونو ته په خپلو چارو کې خپلواکي ورکوي او د غړو هیوادونو په وړاندې یې له هر ډول توپیر څخه خوندي کوي ، نړیوال سازمانونه د خپلو کړنو او اقداماتو پر وړاندې مسؤلیت لري ، همداراز د بودیجې ، توکو او کارکوونکو په برخه کې استقلال لري.^۲

دریم مطلب : د فعالیت دوام او ځونه

دا چې د نړیوالو سازمانونو فعالیتونه پر نړیوالو مسایلو څرخي نو د دې ډول مسئلو حل همیشنیو او دوامداره فعالیتونو ته اړتیا لري ، له همدې امله وینو چې زیات شمیر سازمانونه د خپلو فعالیتونو دوام ته ځانګړی مهالویش نه دی ټاکلی او دا د همیشنیو

^۱ هماغه ، عبدالصیر سباون ، نړیوال سازمانونه، ص ۳ - ۴

^۲ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه، ص ۹

نړيوالو اړتياوو له كبله دي ، د بيلگې په ډول د ملگرو ملتونو نړيوال سازمان چې د نړيوالې سولې او امنيت مسؤوليت پر غاړه لري نشي كولى چې خپل دغه هدف ته د رسيدو لپاره ځانگړې نيټه په گوته كړي.^۱

څلورم مطلب : گډې موخې

دولتونه د عامه گټو د تأمين په خاطر ، د نړيوالو سازمانونو په چوكاټ كې گډې موخې پر مخ وړي ، د سازمان موخې په حقيقت كې د هغه د فعاليت حدود او ساحه په گوته كوي ، هغه سازمانونه چې گډې موخې لري پر دوه برخو ويشل شوي:

الف: د عمومي موخو لرونكي سازمانونه.

ب: د ځانگړو موخو لرونكي سازمانونه.

تر ټولو مهم او ستر سازمان چې پورتنۍ دواړه موخې تعقيبوي د ملگرو ملتونو سازمان دی هغه سازمانونه چې ځانگړې موخې لري د شمير له مخې خورا ډير دي ، دا ډول سازمانونه ځكه ځانگړي بللى شو چې بيلا ، بيلې موخې لري لكه (ناټو سازمان، وارسا سازمان، د اسلامي هيوادونو سازمان او داسې نور).^۲

پنځم مطلب : د سازمان اداري واحدونه

په يو نړيوال سازمان كې د اداري واحدونو او څانگو شتون هم اړين دی ځكه اداري واحدونه د يو سازمان د چارو پر مخ بيولو لپاره مهم عناصر دي او له دې پرته يو سازمان خپلې چارې په سمه توگه پر مخ بيولى نشي ، له همدې امله هر سازمان يو شمير مهمې اداري څانگې (برخې) لري چې په دې ډول دي: (عمومي اسامبلي ، دارالانشاء او اجرائيه شورا).^۳

درېم مبحث : د نړيوالو سازمانونو حقوقي هويت

د موضوع د وضاحت په موخه لومړی د نړيوالو سازمانونو د حقوقي هويت مفهوم او بيا د نړيوالو سازمانونو د حقوقي هويت اثار د بحث لاندې نيسم.

^۱ هماغه ، عبدالبصير سباون ، نړيوال سازمانونه ، ص ۶

^۲ هماغه ، رضا موسى زاده ، نړيوال سازمانونه ، ص ۱۰

^۳ هماغه ، عبدالبصير سباون ، نړيوال سازمانونه ، ص ۷

لومړی مطلب : د نړيوالو سازمانونو د حقوقي هويت مفهوم

له دويمې نړيوالې جگړې وروسته د نړيوالو دولتي سازمانونو د حقوقي هويت په اړه جدي بحثونه روان و ، يو شمير حقوقپوهانو او سازمانونو لکه د نړيوالو اختلافونو د حل بانک ، د خسارې د ورکړې کميسيون او د دانوب سيند نړيوال کميسيون ، نړيوالو سازمانونو ته د حقوقي هويت پر ورکړې ټينگار کاوه ، همداراز د شخړو د حل تړون () لومړۍ مادې د ملتونو تولنې او سويس هيواد ترمنځ داسې حکم کاوه (د ملتونو ټولنه له نړيوال هويت او حقوقي اهليت څخه برخمنه ده او د نړيوالو حقوقو پر بنسټ د سويس داخلي محاکم حق نه لري چې د سازمان له خونې پرته دغه سازمان تر عدلي او قضايي تعقيب لاندې راولي) .

د ملگرو ملتونو منشور (۱۰۴) ماده هم د دغه سازمان د حقوقي هويت په اړه ورته حکم کوي : (د ملگرو ملتونو سازمان په هر غړي هيواد کې له حقوقي اهليت څخه برخمن دی ، ترڅو وکولی شي خپلې دندې او مسؤليتونه په سمه توگه ترسره کړي) .

د منشور په (۱۰۵) ماده کې هم د ملگرو ملتونو د مزایا او مصؤنيتونو يادونه شوې ده ، د دې مادې لومړۍ فقره داسې حکم کوي : (هر هغه سازمان چې د يوه غړي دولت په خاوره کې فعاليت کوي له يو لړ امتيازونو او مصؤنيتونو څخه برخمن دي خو د موخو په ترلاسه کولو کې ورسره مرسته وکړي) .

دلته پوښتنه پيدا کيږي چې ايا نړيوال سازمان خپل حقوقي هويت د کوربه هيواد له داخلي حقوقو څخه اخلي او که له نړيوالو حقوقو؟

د دې پوښتنې ځواب د نړيوالې محکمې په هغه پريکړه کې موندلای شو چې د ملگرو ملتونو پر کارکوونکو د وارد شوې خسارې د جبران په هکله شوې وه .

د يادې پريکړې له مخې نړيوالې محکمې سازمان ته د نړيوال هويت پر ورکړې ټينگار کاوه ، په پريکړه کې زياته شوې چې سازمان بشپړ حقوقي اهليت لري او کولی شي چې دعوا اقامه کړي ، محکمې دغه راز زياته کړې وه چې سازمان د خپل همدې حقوقو پر اساس کولی شي د نړيوال شخصيت يا هويت حق ځان ته خوندي کړي .

محکمه وړاندې زیاتوي چې له حقوقي پلوه نړیوال سازمانونه او دولتونه سره توپیر لري ځکه د یوه دولت او نړیوال سازمان حقوق او مسؤولیتونه سره بیل دي ، نړیوال سازمان د بین المللي حقوقو تابع او د دعوا اقامې حق ورته خوندي دی.^۱

دویم مطلب : د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت اثر

کله چې په نړیواله سطحه یو سازمان حقوقي هویت ترلاسه کړي نو د لاندینیو اثارو درلودونکی شي:

– په تصمیم نیونه کې ازادي او استقلال: یو سازمان په خپل قلمرو کې د تصمیم نیونې په اړه ازاد وي او مسؤولیت به یې سازمان ته راجع کیږي نه دولتونو ته.

– په مالي امورو کې د سازمان ازادي: هر حقوقي شخص ، نړیوال سازمانونه د مالي امورو په اړه ازاد دي ، که څه هم د سازمان مالي مصارف هیوادونه ورکوي ، ولې د بودیجې تشخیص او لگونه د یو سازمان په غاړه وي.

– په حقوقي امورو کې ازادي: سازمانونه په خپلو کړونو کې مسؤل دي ، همدارنگه سازمانونه د دعوا په اقامه کولو کې هم مستقل دي.

– د دارايي او اموالو په درلودلو کې استقلال او ازادي: د یو نړیوال سازمان ، اموال او دارايي د سازمان پورې اړه لري نه د سازمان په غړي هیوادونو پورې.

– د ځانگړو مزایاو او مسؤولیتونو څخه برخورداره کیدل خصوصاً په هغه هیواد کې چې د سازمان مقرریا مرکز وي.^۲

څلورم مبحث : په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب

په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب په دولتونو پورې اړه لري، خو یو شمیر سازمانونه له دې حق څخه په استثنايي او ناقصه توگه استفاده کوي.

ځینې سازمانونه لکه د ازادۍ بڅښنې غورځنگونه بنایي د غړیتوب محدود حق ولري ، دغه ډول بنسټونه د یوه هوکړه لیک له مخې چې د مشارکت تړون (Association agreement) په

^۱ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۱۲

^۲ هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړیوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امین ، ص ۲۲

نوم ياديږي د نړيوالو سازمانونو د څارونکي غړي په توگه منل کيږي .
څارونکي غړي يوازې د سازمان په غونډو کې د گډون حق لري ، د پريکړې حق نه لري ، د
څارونکي غړيتوب د ملگرو ملتونو په سازمان او د سازمان په فرعي څانگو کې منل شوي
موضوع ده چې يوزيات شمير سازمانونه له همدې حق څخه په استفادې د ملگرو ملتونو له
سازمان سره همکاري کوي .

که څه هم د نړيوالو سازمانونو اصلي غړي دولتونه دي خو له دې سره سره يو شمير سازمانونه
د غړيتوب په برخه کې ځينې محدوديتونه لري ، يو شمير سازمانونه د ټولو هيوادونو پرمخ
خلاص دي خو ځينو نورو بيا خپل غړيتوب محدود کړی او يوازې يو څو څانگري هيوادونه
په کې د غړيتوب حق لري ، د ملگرو ملتونو سازمان د غړيتوب له پلوه يو خلاص سازمان دی
خو ناهو او اروپايي ټولنه محدود سازمانونه گڼل کيږي .

په نړيوالو سازمانونو کې غړيتوب کيدای شي له کوم قيد او شرط پرته وي خو کله ، کله د
ځينو شرايطو ټاکل اړين او لازم گڼل کيږي ، همدار راز ځيني وخت بنسټي دغه شرايط له
څانگرو تشریفاتو سره مل وي ، مثلاً په خپله د سازمان لخوا يوه څانگري هيواد ته د
غړيتوب بلنه او يا هم د سازمان د يوه ارگان له لورې د يو هيواد د غړيتوب منل .

ځينې سازمانونه بيا د غړيتوب لپاره څانگري شرايط لري او د يوه ژمنليک پر اساس له غړو
هيوادونو ژمنه اخيستل کيږي لکه د بشري حقونو درناوی او ديموکراسۍ پلي کول ، همدغه
راز په سازمان کې د غړيتوب لپاره د هيوادونو اقتصادي وضعيت په پام کې نيول کيږي ،
هغه سازمانونه چې پيچلی جوړښت لري شرايطي معمولاً د غړو هيوادونو لخوا ټاکل کيږي
، د دې ډول سازمانونو داخلي جوړښت او پريکړې د غړو تر منځ انډول ته په پام سره ترسره
کيږي .^۱

پنځم مبحث : د نړيوالو سازمانونو ډولونه

د نړيوالو سازمانونو ډولونه د مختلفو شمارو تر چترلاندي تر څيړنې لاندې نيسو .

^۱ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړيوال سازمانونه ، ص ۱۶ - ۱۷

لومړی مطلب : د جغرافیایي جوړښت پر اساس د نړیوالو سازمانونو ډولونه

د جغرافیایي جوړښت پر اساس سازمانونه په درې ډوله دي: (نړیوال یا جهاني ، سیمه ییز او د براعظمو ترمنځ یا د سیمې هاخوا سازمانونه)

لومړی جز : جهانشموله سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غړیتوب دروازه یې د ټولو هیوادونو پر مخ خلاصه وي او صلاحیت یې هم نړیوال وي ، په دې مانا چې هر هیواد کولای شي په نوموړو سازمانونو کې غړیتوب ترلاسه کړي په دې شرط چې د نړیوال سازمانونو شرایط یې پوره کړي وي لکه نړیواله ټولنه ، ملل متحد ، یونسکو ، یونیسف او داسې نور.

دویم جز : سیمه ییز سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غړیتوب د ترلاسه کولو دروازه یې د ټولو هیوادوالو پر مخ پرانیستې نه وي بلکې د یوې ځانگړې وچې او یا هم د جغرافیایي موقعیت په اړه د غړیتوب دروازه یې پر مخ پرانیستې وي ، په دې مانا چې یو محدود شمیر هیوادونه پکې شامل وي ، او صلاحیت یې هم یوې جغرافیوي پورې وي ، لکه اروپایي اتحادیه ، د امریکایي هیوادونو سازمان ، ایکو سازمان او داسې نور.

دریم جز : بین القاروي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې نړیوال نه وي او نه هم د یوې سیمې هیوادونه په کې غړیتوب ولري ، بلکې د څو سیمو هیوادونه په کې شامل وي لکه د اسلامي هیوادونو سازمان او د ناپیمان هیوادونو کنفرانس^۱.

دویم مطلب : د غړیو یا هم د مؤسسونو له پلوه د نړیوالو سازمانونو ډولونه

په نوموړې طبقه بندۍ کې د نړیوالو سازمانونو ویش په درې ډوله دی: (دولتي سازمانونه او نا دولتي سازمانونه)

^۱ هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړیوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امین ، ص ۴۲

لومړی جز : نا دولتي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غیر دولتي افرادو لخوا منځته راغلي وي او باید ووايو چې دغه سازمانونه د نړيوالو حقوقو تابع نه وي ، او په دوه ډوله دي .

الف : نادولتي انتفاعي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې مستقیماً يې هیوادونه ملاتړ نه کوي ، بلکې په غیر مستقیم ډول يې هیوادونه تر شا وي ، د نا دولتي انتفاعي سازمانونو بڼه مثال گڼ ملتیز سازمانونه دي یاد شرکتونه د نړيوالې سوداگرۍ او نړيوالو اړیکو په برخه کې د پام وړ رول لوبوي .

ب : نا دولتي غیر انتفاعي سازمانونه

د یوه یا څو هیوادونو له بناریانو څخه جوړ یو نادولتي او غیر انتفاعي هویت دی چې فعالیتونه يې د ټولني د افرادو اړتیاوو ته د ځواب ویلو په موخه ټاکل کیږي .

دویم جز : دولتي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې په هغو کې یوازې هیوادونه کولی شي چې غړیتوب ترلاسه کړي ، د دې سازمانونو ډیری برخه له دویمې نړيوالې جگړې وروسته رامنځته شول ، چې په بیلا بیلو سیاسي ، اقتصادي او پوځي برخو کې فعالیتونه کوي .^۱

^۱ هماغه ، رضا موسی زاده ، نړيوال سازمانونه ، ص ۳۴ او ۳۶

دويم فصل

نړيوال تجارت سازمان پيژندنه

په دې فصل کې د بيلا بيلو مباحثو نو په ترڅ کې د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه او تاريخي سير ، د نړيوال تجارتي سازمان فعاليتونه او موخې ، په نړيوال تجارتي سازمان کې د غړيتوب طرز العمل او د نړيوال تجارتي سازمان اداري تشکل او ارکان د بحث لاندې نيسم.

لومړي مبحث : د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه او تاريخي سير

د موضوع د بڼه وضاحت په موخه لومړی د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه او بيا د نړيوال تجارتي سازمان تاريخي سير د بحث لاندې نيسم.

لومړي مطلب : د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه

د سوداګرۍ نړيوال سازمان (نړيوال تجارتي سازمان) چې په انگلسي کې ورته (World Trade Organization) يو نړيوال څو مليتي سازمان دي چې د نړيوالې سوداګرۍ قوانين تنظيموي دغه سازمان په ۱۹۹۴ کال کې په مراکش د معاهدې په پايله کې تاسيس شو تر څو هغه نقشه يا پلان د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې تکميل کړي چې د نړيوال دويم جنگ څخه وروسته رامنځته شو په حقيقت کې نړيوال تجارتي سازمان د عامه معاهداتو او کات د ګمري تعرفو پايله دي خو د دې سره د نړيوال تجارت په ډګر کې اساسي رول لوبوي ، او د غړو تر منځ اختلافات او ناسم پوهاوي حل و فصل کوي. نوموړي سازمان د سويس هيواد په جينوا ښار کې موقیعت لري. او د کارکونکو شمير يې ۲۲۵ تنو ته رسېږي. د دې سازمان غړو هيوادونو ، د همدې سازمان ۳۰ پريکړه ليکونه لاسليک کړي او د پريکړو حقوقي او تطبيقي اړخونه ته يې ژمن دي. د ۲۰۰۶ کال د نومبر تر مياشتې پوري د دې سازمان ټول غړي ۱۵۰ هيوادونو ته رسيدل ، ويتنام د دې سازمان وروستی ګډونوال غړي دي دا سازمان د يرش ناظر غړي چې په پدې توګه يې غړيتوب منل شوي : الجزاير ، روسيه ، سعودي عربستان ، بلاروس او اکرين په کال (۱۹۹۳) ، سودان لاو ازبکستان په کال (۱۹۹۴) ، ويتنام ، چيلي او تونګا په کال (۱۹۹۵) کې قزقستان په (۱۹۹۵) کې ، قزاقستان په (۱۹۹۶) کې ،

^۱ محمد مصطفي نيازي (۱۳۹۷ل) ، د نړيوال تجارتي حقوق ، جلال اباد ، يار خپرندويه ټولنه ، ص ، ۱۳۸

ازربایجان او د لایو جمهوري دیموکراتیک په کال (۱۹۹۷) کې ، ساموا په (۱۹۹۸) کې ، اردنوا ، لبنان ، بوسنیا او هرزگوینیا ، بوتان او کیپ ورد په (۱۹۹۹) کې ، یمن په (۲۰۰۰) باهاما او تاجکستان په (۲۰۰۱) کې ایتوپیا په (۲۰۰۳) کې ، لیبیا ، عراق ، افغانستان ، سربیا او مونتینګرو په (۲۰۰۴) کې ایران او سایوتومه په کال (۲۰۰۵) کې د دې سازمان غړي شوي دي.^۱

دویم مطلب : د نړیوال سازمان تاریخي بهیر

د نړیوال تجارت سازمان په ۱۹۹۵ زیږدیز کال کې تر منځ ته راغی چې یو له ځوانو سازمانونو د نړیوالو سازمانونو له جملې څخه دي چې په حقیقت کې دغه سازمان ځای نیونکې د تعرفي او تجارت (ګاټ) د هوکړه لیک دي چې یاده موافقت نامه په ۱۹۴۷ زیږدیز کال کې منځ ته راغلي وه نو په همدې اساس ویلي شو چې که د نړیوال تجارت سازمان ځوان دي نو د څوارخیزه تجارت (ګاټ) مخینه تر شپیتو کلونو اوږي. د نړیوال تجارت سازمان چې د څو اړخیزه نړیوال تجارت د روابطو د تنظیم او پرمختګ په اساس منځ ته راغلي نن سبا په نړۍ کې یو له لویو سازمانونو څخه دي د نړیوال تجارت سازمان د جوړیدو تاریخي بهیر به په لاندې جملو کې واضح کړو. د ۱۹۲۱-۱۰۳۹ پورې د دوه جنگونو تجربې دا راملومه کړه چې د تعرفو ، سهمونو او نور تجارتي مسایلو په نړي کې د تجارت مخه نیولې وه چې په اصل کې د هغه هیوادونو په منځ کې د بې کاري ستونزه تر حده ډیري شوي وه چې د مخ پر ودي هیوادونو له ډلې څخه ګڼل کیدل خو په حقیقت کې لومړي نړیوال جنگ اروپا ته ډیري ستونزي راولاړي کړي لکه د پیسو د نرخ ټیټوالي د موازني له منځه تلل د بیکاري انتها او دي ته ورته مسایلو اروپایي هیوادونه جمع امریکا متحده ایالات دې ته تر کړل چې د خپلو صنایعو او نورو اقتصادي مسایلو د حل په موخه نوي سیاست غوره کړي. د لومړي نړیوال جنگ نه چې لس کال تیر شول نو اروپایي هیوادونو خپل د اقتصاد پیاوړي او د خپلي داخلي د تولیداتو صنعت ته یې د امکان تر حده وده ورکړه ، خود ځنو محدودیتونو په اساس نړیوال

^۱ صفی الله تکاب (۲۰۱۹/۹/۶ ز) ، ویکیپیډیا : نړیوال سوداګریز سازمان ، (۱۳۹۸/۱۱/۲۹ ل) ،

نړیوال- سوداګریز-سازمان/https://ps.m.wikipedia.org/wiki

تجارت بڼه وده ونه کړه. نو په همدې اساس د نړيوالې ټولنې د نظر لاندې په ۱۹۲۷ زېږديز کال کې د ۵۰ هيوادونو د استازو په گډون د جينيوا ښار کې کنفرانس تر سره شو چې د نړيوال تجارت په مخکې شته خنډونه له منځه يوسي او اقتصادي ليبراليزم ته لاره هواره کړي. خو دغه کنفرانس اخري اعلاميه د نصيحت په توگه پاتې شوه او د عمل جامه ور وانه غوښتل شوه. د دوهمې نړيوالې جگړې نه وروسته چې کومې اقتصادي ستونزې راولاړې شوي وي او د جگړې د خرابولو په اساس نو د نړيوالو ترمنځ د سالم تجارتي رقابت د ودې لپاره د نړۍ هيوادونو سره داسې هوکړه وکړه چې د نړيوال تجارت سازمان دي له نړيوال بانک او د پيسو نړيوال صندوق دي جوړ کړل شي. خو د دغه سازمان جوړيدنه امريکا د حاکميت سره په ټکر کې وبلله نو په همدې اساس ياد سازمان منځ ته رانه غلي. ۱۹۴۴ زېږديز کال د جنگ له ختميدو نه مخکې د امريکا جمهوررئس روزولټ په بلنه د برټن وودز ښار کې د يو کنفرانس په لړ کې چې د نړۍ د ۴۴ هيوادونو استازو پکې برخه اخيستي وه، د پيسو نړيوال صندوق او نړيوال بانک د جوړيدو هوکړليک سره لاسليک کړ دغه هڅې کولې شو ووايو د دې لپاره وې چې د لومړۍ مالي تجارت ته وده ورکړي په ياد کنفرانس کې د نړيوال تجارت په هکله هم بحث وشو چې د بحث په نتيجه کې غوښتنه وشوه چې د تجارتي محدوديتونو مخه دې ونيول شي او گمرکي حقوق دې راتيټ کړل شي او د نړيوال تجارت تر سر لاسليک لاندې دي يو سازمان جوړ کړل شي. د دغه سازمان د جوړيدو په موخه امريکا په ۱۹۴۵ زېږديز کال کې د يو کنفرانس د جوړيدو غوښتنه وکړه چې په کال ۱۹۴۲ کې په لندن کې جوړ کړل شو. خو دغه کنفرانس بي له کومې نتيجه پاې ته ورسيد په دغه کنفرانس پسې سمدستي د ملگرو ملتونو سازمان د اقتصادي او ټولنيزې شورا له لورې يوه کميټه جوړ کړل شوه چې د امريکا په شمول په کې نور غړي هيوادونه هم شامل وو چې د نړيوال تجارت سازمان منځ ته راتگ وڅيرې دغې کميټې د نړيوال تجارت له پاره د منشور جوړيدنه اړين کار و باله چې په ۱۹۴۸ زېږديز کال په هاوانا ښار کې د ۵۲ هيوادونو په شموليت کنفرانس جوړ کړل شو او د ياد منشور د ډيرو هيوادونو له نيوکو لاندې راغې البته ډيرې هيوادونه د مخ پرودي

هيوادونو په گټه باله. ۱. يوازي د استراليا او ليبريا هيواد وټوانيدو چې ياد منشور تصويب په موخه په خپل پارلمان کې د بحث لاندې ونيسي نور هيوادونه او امريکا چې اصلي طراح هم گڼل کيدل ونه ټوانيدل چې ياد منشور په خپل کنگرس کې په تصويب ورسوي. لومړۍ موخه دا وه چې دريمگري بنسټ دي جوړ کړل شي چې د نړيوال اقتصاد سره د همکاري ترغيب ورکړي او د برټن وودز موسسې (نړيوال بانک او د پيسو نړيوال صندوق) سره وټري مکمله طرحه يې لومړي د ۵۰ هيوادونو د استقبال سره مخ شوه دا نو هغه شيبې وي چې د تجارت نړيوال سازمان (اي ټي او) دي د ملگرو ملتونو د يو تخصصي سازمان په توگه منځ ته راشي. د دغه سازمان منشور ډير مناسب نه وه او د نړيوال تجارت له اصولو نه هم په کې زيادت شوي وي نو په همدې وجه نړيوال سازمان عملي بڼه تشکيل نه شوه خو د منشور يوه برخه يې د قراردادونو له جملې څخه وه ۳۷ مادې درلودې چې د ۲۳ هيوادونو ۱۲ د پرمختگ په حال کې هيوادونو او ۷ پرمختللي هيوادونو ترمنځ سره پرې هوکړه وشوه چې دغه قرارداد د تجارت او تعرفې عمومي موافقتنامې يا (گات) په نامه ونومول شو البته تر کله چې د تجارت نړيوال سازمان تشکيل شوي نه وي نو دغه قرارداد به د نړيوال تجارت سازمان ځاي نيونکې وي. نو په همدې توگه د تجارت او تعرفې عمومي موافقتنامه د ۱۹۴۷ زېږديز کال د اکتوبر مياشتې په ۳۰ نيټه لاسليک کړل شوه او د ۱۹۴۸ زېږديز کال د جنوري مياشتې په لومړي نيټه د اجرور وگرځيده چې د تجارت نړيوال قانون گڼل کيده. ۲.

د گات هوکړه ليک په غړو هيوادونو کې د کار موندنې د زياتوالي، توليد او د خلکو د ژوند د بڼه والي په موخه منعقد کړل شوي وو. د نړيوال تجارت سازمان نه شتون او د گات د هوکړه ليک تداوم باعث د دي شو چې گات د تجارت نړيوال سازمان په خپل کار ته دوام ورکړي، د ۱۹۴۸ نه تر ۱۹۹۴ زېږديز کال پورې د تجارت او تعرفې عمومي موافقتنامې (گات) ځنې قواعد په نړيوال تجارت باندې وضع کړل د دغو کلونو په اوږدو کې نړيوال تجارت ديره وده او پرمختگ وکړ خو بيا هم د ۴۷ کلونو په تيرويديو گات د يوې موافقتنامې په بڼه پاتې شو. د گات موافقتنامې له پيل نيټې نه د نړيوال تجارت سازمان تر جوړيدو پورې مذاکرات

۱ هماغه، محمد اکبر زاهد، نړيوال سازمانونه، ص ۲۱۵-۲۱۶

۲ هماغه، رضا موسی زاده، نړيوال سازمانونه، ص ۱۸۹

روان ول چې تر ټولو مهم مذاکرات د اروگوته مذاکرات ول چې اووه کاله يې دوام درلود بلاخره د همدې مذاکراتو په نتیجه کې د تجارت نړيوال سازمان منع ته راغې چې د تجارت او تعرفي هوکړه ليک ځاي يې ونيوه دغه مذاکرات ډير جامع او تر نن ورځ پورې تر ټولو اوږد مذاکرات گڼل کيږي!

دوهم بحث : د نړيوال تجارتي سازمان فعاليتونه او موخې

د دې لپاره چې موضوع ښه روښانه شي لومړی د نړيوالو تجارتي سازمان فعاليتونه او بيا د نړيوالو سازمانونو موخې د بحث لاندې نيسم.

لومړي مطلب : د نړيوالو تجارتي سازمان فعاليتونه

د مخ پر ودې هيوادونو د سهم د زياتوالي له پاره کونښن مخصوصاً هغه هيوادونه چې لږ مخ پر ودې دي او د هغوي معرفت له اقتصادي ودې سره د هغوي مشروع حق گڼل کيږي. د گات موافقت نامې د اموالو په تجارت ډير تاکيد لره په داسې حال کې چې نړيوال تجارت سازمان په دوه اصلي حوزو خدمات او د معنوي مالکيت حقوقو په برخه کې هم عملي کار پيل کړ د تجارت نړيوال سازمان د پورته ذکر شوو موخو د ترلاسه کولو په موخه لاندې اصول تعقيبوي.

د عدم تبعيض اصل د گات موافقتنامې د دريمې مادې د حکم په اساس د داخلي او خارجي لوازمو په وړاندې هر ډول تبعيض منع ده ، د بيلگې په توگه که يو غړي هيواد په بل غړي هيواد باندې څه ډول تعرفه يا ماليات وضع کوي نو دغه به هيواد په بل غړي هيواد هم عملي کيږي يعنې هغه وايي (MFN) دوهم غړي هيواد سره به کوم توپير چلند نه کيږي دغه اصل ته د تجارت د ازادولو اصل د گات موافقتنامې غړي هيوادونه د موافقتنامې د يولسمې مادې په اساس حق نه لري چې تعرفه او يا نور گمرکي ماليات په صادراتو او يا هم پري نور بنديزونه ولږوي.

تجارتي مقرراتو ته د روڼتيا ورکول اصل د گات موافقتنامې د لسمې مادې په اساس د ټولو قوانينو ، مقرراتو ، قضايې پريکړو او ادارې طرز العملونو وضاحت بايد وشي چې په

^۱ هماغه ، محمد اکبر زاهد نړيوال سازمانونه ، ص ۲۱۷

پلورلو ویش لو ، لیږد رالیږد او ذخیره کولو تاثیر لري .

دگمرکې تعرفو د کموالي اصل ، د تجارت نړیوال سازمان هر غړي هیواد د تجارت نړیوال سازمان د موافقتنامې نه علاوه په خپلو کې سره دوه اړخیزې او خوا اړخیزې ناستې ترتیبوي د تعرفو د کموالي په موخه .

د عادلانه یا منصفانه تجارت اصل : په دې اصل کې د سالم تجارتې رقابت زمینه مساعده کیږي او هغه مانع چې د دغه پرمختګ مخه نیسي له منځه وړل یې د دې اصل په اساس تر سره کیږي چې د هغه مواردو مخه نیسي چې د هیوادونو تولیداتو او تجارت به پکې زیان رسیږي .

د مخ پر ودې هیوادونو سره د متفاوت رفتار اصل له هغه هیوادونو سره مرسته چې د پرمختګ په حال کې دي چې د لږو تغیراتو په منلو سره اوږد مهاله اصلاحات راولي البته باید وویل شي چې د یادو قوانینو مراعت کولو کې استثنا شته دي داسې هم نه ده چې د هرې اقتصادي سطحې هیواد به د اصولو په شان منونکې وي د تجارت نړیوال سازمان دندې عبارت دي له :

- د ۲۸ تجارتي موافقت نامو اجرايوي مدیریت او نظارت .
- د تجارتي اختلافو حل ته رسیده گي .
- د غړو هیوادونو د تجارتي اصولو برسي او ارزونه .
- مخ پر ودې هیوادونو ته بڼونه او تخنیکي مرسته ورسره چې د خوا اړخیزه تجارت گټه او مزایاوو څخه برخوردار شي .
- له نور نړیوالو سازمانونو سره د نړیوال اقتصاد په مدیریت کې همکاري کول .^۱

دویم مطلب : د نړیوال تجارتي سازمان اهداف

د نړیوال تجارتي سازمان اهداف عبارت دي له د ژوند کولو د سطحې لوړوالي ، د کار کولو پوره تضمین ، د واقعي گټې زیاتیدل او مؤثره غوښتنه ، په نړي کې د شته منابعو نه گټه پورته کول ، د ژوند د کچې لوړول په غړو هیوادونو کې د بشپړ اشغال یا توظف تامینول ، د

^۱ هماغه ، محمد اکبر زاهد نړیوال سازمانونه ، ص ۲۱۸

صنعت او سوداگری پراختیا او پدې برخه کې له نړالو منابعو څخه بهتره استفاده ، هر اړخیزه او پایداره انکشاف ، د چاپیریال ساتنه او په بین المللي تجارت کې د پرمختګ په حال هیوادونو ونډه زیاتول او په نړیوال تجارت کې ورته د رشد زمینی مساعدول دي.^۱

همدارنگه د هیوادونو په منځ کې د تجارت او معاملاتو په اړوند د هر راز تمیز له منځه وړل ، ټول غړي هیوادونه به په تجارتي چارو کې د هغې مجموعي قواعدو تابعداري ک، ی چې د دوي له خوا وضع کړي شوي وي. د غړو هیوادونو تر منځ په تجارتي تبادلې په ډګر کې د قیوداتو له منځه وړل!^۲

دریم مبحث : په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل

یاده موضوع په دوه مطلبونو ویشو په لومړي مطلب کې په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل او په دویم مطلب کې په نړیوال تجارتي سازمان کې د افغانستان غړیتوب د بحث لاندې نیسم.

لومړی مطلب : په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل

د نړیوال تجارت د سازمان د غړیتوب لپاره یو لړ شرطونه وضع کړي شوي دي سربیره د دې یو لړ اجرات هم شته چې هغه باید تر سره کړل چې دا په لاندې ډول دي.

۱- نړیوال تجارتي سازمان د هغو هیوادونو لپاره چې په دې کې غړیتوب واخلي شرط کړي ، چې لومړی به د ګمرکې ټیکسونو د تخفیف تقسیم اوقات وړاندې کوي او بیا به هغه التزامات چې برې مکلف کیږي هغه به رعایت کوي.^۳

۲- د خدماتو په اړوند د التزام وړاندې کول: هیواد التزام تقسیم اوقات وړاندې کوي چې د خدماتو په ډګر کې تر سره کوي ، سربیره د دی به فعالیتونو او دندو برخې څرګنوي او د موانعو د له منځه وړلو لپاره تقسیم اوقات وضع کوي.

۳- د نړیوال تجارتي سازمان د معاهداتو رعایت: هغه هیوادونه چې له سازمان سره غړیتوب غوښتنه لري نو پروتوکول به امضاء کوي چې دا به د تطبیق التزام او د سازمان د ټولو

^۱ هماغه ، صفی الله تګاب (۲۰۱۹/۹/۶ ز) ، ویکیپیډیا : نړیوال سوداگریز سازمان

^۲ هماغه ، دنړیوال تجارت حقوق ، ص ۱۳۵

^۳ صباح نعوش ، اسلامي نړۍ او نړیوال تجارتي سازمان ، یاده څیرنه په الجزیره ویب پاڼه کې نشر شوي ده .

معاهداتو پابندي به په کې موجوده وي ، يوازي هغه معاهدات ورڅخه وځي چې د هغه د حکومتونو له خوا ناقص وي يا هم د مدني الوتکو معاهدات وي ، ځکه دا اختياري معاهدات دي نو کولاي شي چې د اورگوايي معاهدې سره موافقت وکړي او کولاي شي چې دا امضاء هم نه کړي.^۱

په نړيوال تجارتي سازمان کې د يو هيواد قبلونه به په يوه لاره له دوو لاندې لارو څخه وي: لومړي لار: مشخص هيواد به له ځانکړې کميټې څخه غوښتنه کوي چې د هغوي د غړيتوب په وړاندیز غور وکړي ، د دې سره به هغه ليست هم موجود وي ، چې په گمرکي ټيکسونو کې کموالي راوړي ، دغه کميټه به لويو صنعتي هيوادونو څخه تشکيل وي د دې سربيره به هغه هيوادونه هم چې د غوښتونکي هيواد سره د تجارت اړيکې لري.

دويمه لاره: غوښتونکي هيواد به خپله هغه ليست او تقسيم وقات د گمرکونو د ټيکسونو وړاندې کوي چې غواړي په سازمان کې غړي شي دغه کار به د مذاکراتو لپاره اساس وي ، په يو شمير حالاتو کې دواړه لارې په يو وخت کې بايد وکارول شي ، مشخص هي ، اد به د گمرکونو ليست وړاندې کوي او په عين وخت کې به د ځانکړې کميټې له خوا ورکړي شوي ليست کې کموالي قبلوي.

د تجارت نړيوال تجارتي سازمان د تشکيل موافقت نامې د دولسمې مادې په اساس هر متقاضي هيواد چې غواړي د تجارت نړيوال سازمان غړيتوب ترلاسه کړي نو د هغه مواردو په اساس ورسره هوکړه کېږي چې د سازمان او متقاضي هيوادونو ترمنځ پری بحث کېږي له دې سازمان سره تړل کيدونکي هيوادونه په اصل کې د مذاکراتو نه وروسته له دې سازمان سره تړل کېږي.^۲

دويم مطلب : په نړيوال تجارتي سازمان کې د افغانستان غړيتوب

د نړيوال سوداگري سازمان په ۱۹۹۴ کال کې جوړ شو هغه مهال افغانستان په کورني جنگ کې بنکيل و او يو سم مرکزي حکومت يې نه درلوده . که څه هم د طالبانو له راتگ سره په افغانستان کې نسبي امنيت ټينگ شو ، خو نړيوال د طالبانو حکومت په رسميت نه پيژند

^۱ هماغه دنړيوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۴

^۲ فادي علي مکي (-) ، دکات او نړيوال تجارتي سازمان تر منځ پرتله ، لومړی چاپ، د لبنان څيړنو لوی مرکز شماره ۲۰۰ ، ص ۲۴

او په ملگرو ملتونو کې د مجاهدينو حکومت د استاد رباني استازي د افغانستان استازيتوب کاوه. د دې تر څنګ هغه مهال په افغانستان اقتصادي بندیزونه هم وليکل له همدې کبله حکومت ونشو کړای چې د نړيوالي سوداګرۍ په سازمان کې غړيتوب وغواړي ، خو کله چې په افغانستان کې د حامد کرزي تر مشرۍ نوې نظام رامنځته شو ، نو افغانستان هم په د ۲۰۰۴ کال د نوامبر په ۲۱ مه په دغه سازمان کې د غړيتوب رسمي غوښتنه وکړه .

د افغانستان له رسمي غوښتنه وروسته ، د نړيوالي سوداګرۍ سازمان د افغانستان په اړه د ۲۰۰۴ کال د ډيسمبر په ۱۳ مه يو کاري ټيم جوړ کړ چې له ۲۸ هيوادونو څخه جوړ او مشري يې هالنډ کوله . په دغو ۲۸ هيوادونو کې ډير يې هغه هيوادونه وو چې افغانستان تجارتي اړيکې ورسره لري ، لکه ګاونډي هيوادونه (چين ، پاکستان ، تاجکستان) هند ، جاپان ، روسيه ، سعودي عربستان ، اروپايي ټولنه او داسې نور .

د ۲۰۰۹ کال د مارچ په ۳۱ مه افغانستان د تجارتي سياستونو راپور وړاندې کړ چې د ۲۰۱۰ کال د جولای په ۲۲ مه بيا د نړيوالي سوداګرۍ سازمان له خوا پري پوښتنې او ځوابونه راغلل . د ۲۰۱۱ کال د جنورۍ په ۳۱ مه د افغانستان په اړه د نړيوالي سوداګرۍ سازمان د کاري ټيم له خوا لومړنۍ ناسته وشوه او د افغانستان د غړيتوب ترلاسه کولو پورې يې په بيلا بيلو وختونو کې پنځه ناستې وکړې (چې دويمه ناسته يې د ۲۰۱۲ کال د جون په ۱۸ مه دريمه ناسته يې د ۲۰۱۲ کال د ډيسمبر په ۷ ما يې څلورمه ناسته يې د ۲۰۱۳ کال د جولای په ۲۵ ا وروستۍ ناسته يې د ۲۰۱۵ کال د نوامبر په ۱۱ مه نيټه)

همدا راز افغانستان د نړيوالي سوداګرۍ سازمان له نورو غړو سره هم د سوداګرۍ په اړه بحثونه وکړل او له هغوي سره هم توافق ته ورسيدل . په پای کې د نړيوالۍ سوداګرۍ سازمان کاري ډلې خپل مشر راپور د ۲۰۱۵ کال د نوامبر په ۱۳ مه دغه سازمان ته وړاندې کړ او بالاخره افغانستان د ۲۰۱۵ کال د ډيسمبر په ۱۷ د کينيا د نايروبي په غونډه کې د اجرائيه رياست لومړي مرستيال انجينر محمد خان لخوا د دغه سازمان سره پروتوکول لاسليک کړ او غړيتوب يې ترلاسه کړو .^۱

^۱ هماغه ، صفی الله تګلاب (۶/۹/۲۰۱۹ ز) ، ويکيپيډيا : نړيوال سوداګريز سازمان

څلورم مبحث : د نړيوال تجارتي سازمان اداري تشكيل

نړيوال تجارتي سازمان گڼ شمير اختصاصي جهازونه لري د مراکش د معاهدې هدف د دغه جوړښت څخه دا وو چې په چټکۍ سره فيصلې وکړي دغه سازمان عام جهاز لري.

لومړي مطلب : د وزيرانو کنفرانس

دغه کنفرانس کې د غړو هيوادونو د تجارت وزيران گډون کوي او دوي د سازمان په راس کې قرار لري ، لږ تر لږه په هرو دوو کلونو کې يو ځل غونډه کوي ، دغه کنفرانس دندې په لاندې ډول دي .

۱- د فرعي او داخلي کمیټو جوړول: د خارجه وزيرانو دغه کنفرانس به د تجارت د بهبود لپاره کمیټې تشکيلوي ، دارنگه به د پانگې د دفع کولو لپاره کمیټه جوړوي ، دمالي او اداري چارو لپاره به کمیټه جوړوي ، تجارت د معاهدې مطابق به خپلې دندې پر مخ بيايي ، دارنگه مجلس حق لري چې د دې کمیټو څخه پرته د ضرورت له مخې نورې هم تشکيل کړي .

۲- د سازمان لپاره د عام مدير تاکل او دهغه صلاحيتونه محدودول: د وزيرانو کنفرانس به عام مدير ټاکي د هغه و جايب او صلاحيتونه به په نښه کوي ، د هغه د خدمت شرايط او د کار موده هم تعينوي .

د سازمان د معاهداتو تفسير: د وزيرانو کنفرانس به د سازمان معاهدات تفسيروي او دغه دنده يوازې تر دوي پورې محدوده ده ، تجارتي معاهدې د تفسير پر مهال به له خپل صلاحيت او قدرت څخه کار اخلي ، خود مجلس د رهنما د توصيې مطابق عمل کوي ، البته د تفسير په هکله به د اکثريت رايو اعتبار ورکول کيږي .

۳- د يو شمير غړو د التزاماتو عفوه کول د وزيرانو کنفرانس او عام مجلس په استثانيې حالاتو کې حق لري چې د يو يا زياتو غړو د التزاماتو بښنه وکړي . يعنې هغه التزامات چې د معاهدې په ترڅ کې پري لازم شوي وي عفوه کړي ، په دې شرط چې دا فيصله د درې پر څلورو رايو سره صورت مومي .

۴- يو شمير غړو د غوښتنې پر بنسټ د معاهداتو د ځينو مادو تعديل په سازمان کې هر غړي کولای شي چې د وزيرانو کنفرانس ته د معاهدې د ځينو مادو تعديل غوښتنليک ورکړي او

دا غوښتنلیک به د ۱۲ او د ۳ مادو پر اساس وي. ځکه د معاهدې ضمیمه ۲۲ ماده تر تجارتې توکو پورې خاص ده او دریمه ضمیمه تر اجرا آتو تر قواعدو پورې خاص ده، البته د تعدیل لپاره به موافقه د وزیرانو د مجلس څخه وروسته په اتفاقي د رایو سره صورت نیسي.

۵- دنویو اضافي تجارتي معاهداتو موافقه وزیرانو کنفرانس حق لري چې د غړو د غوښتنې په اساس نوي معاهدات تائید کړي په تیره بیا ۴۴ ضمیمې ته ځکه دا یوازې د تجارتي متعددو اطرافو د مدني الوتکو، دولتي مشریانو او لښیاتو او غوايي غوښو تر تولیداتو پورې خاص دي.

۶- د نویو غړيو د منظوري صلاحیت د وزیرانو کنفرانس حق لري چې د نویو غړو د منظوري فیصله وکړي، خو دا په سازمان د دوه پردې برخې اعضاوو سره صورت نیسي.

۷- په استثنایي شکل د یو شمیر غړو د معاهدې د نه تطبیق موافقه د وزیرانو کنفرانس کولای شي چې د تجارت د متعدد اطرافو معاهده په خاصو حالاتو د ځینو غړو د نه تطبیق موافقه وکړي، دا به د هر غړي د غوښتنې پر اساس کیږي چې وضاحت یې په ۱۳ ماده کې ذکر دي.^۱

دویم مطلب : عام مجلس

عام مجلس د وزیرانو له کنفرانس څخه وروسته دویم مقام لري په دې مجلس کې به د غړو هیوادونو نمایندگان عضویت لري، دوي به د هغه چارې منځ ته بیايې چې د وزیرانو د کنفرانس د دایریدو په منځ کې واقع کیږي، په دې اساس عام مجلس د دوام او استمرار صفت لري، ځکه دا د دې وړ دي چې په هر وخت کې منعقد شي او اختصاصات یې په لاندې ډول دي.

۱- اداري اختصاص په دې کې مجلس مالي دندې او کلنۍ پانگه تنظیموي.

۲- د مراقبت اختصاص مجلس صلاحیت لري چې د تجارتي سیاست مراقبت هغه مهال وکړي چې مناسب ورته ښکاره شي.

۳- قضایي صلاحیت مجلس کولای شي چې هغه منازعات حل کړي چې وارو مناسب وي.

^۱ نبي بصیرت، نړیوال سازمانونه (۱۳۹۸) مسلم څپرندویه ټولنه، صفحه، ۲۴۵

د دي سربيره مجلی کولاي شې چې د فرعي مجالسو مراقبت وکړي لکه په توکيو کې د تجارت مجلس ، په خدماتو کې د تجارت مجلس ، د فکري ملکیتونو د حقوقو مجلس ، د بيلابيلو ارگانونو د فعالیتونو جاج اخیستل ، دارنگه مجلس کولای شې چې بيلابيلو نړيوالو سازمانونو سره همکاري وکړي تر څو په نړيوال اقتصادي سياست کې نظم او د سپلين تحقق ومومي.^۱

دریم مطلب : عمومی اسمبلی

دغه اسمبلی به د وزیرانو مجلس جوړوي د هغه لپاره به یو مدیر تاکې دا رنگه به قواعدو مطابق ورته مامورین تاکې ، عمومی اسمبلی به اداري فعالیتونه چې په مالي چارو پورې تړاو ولري پرمخ بیايي ، د دې نه هم مهم دا دې چې د غړو سره به د منازعاتو په حل کې مرسته کوي ، په قانوني او اجرائیوي برخو کې هم د وزیرانو کنفرانس سره مرسته کوي.^۲

څلورم مطلب : د منازعاتو د حل ارگان

هغه احکام چې د کات په سازمان کې په ۱۹۴۷ کال کې موجود ول په تیره بیا د تجارتي منازعاتو د حل په باره کې تر یو څه اندازې ناقص وو ، ځکه د هغه لپاره داسې مراقبت کمیته نه وه موجوده چې بیا یې مراجعه کړي واي او غلطې ورڅخه یستلي واي ، دارنگه نوموړي ملزم هم نه ول ، نو د نړيوال سازمان له تشکیل څخه وړاندې په تجارتي اړیکو کې گډوډي موجوده وه ، ځکه هیوادونو به د تر خپل مینځ د تجارتي جزاگانو غوښتنه کوله له همدې کبله په نړيوال تجارتي سازمان کې د منازعاتو د حل نظام قایم کړي شو ، تر څو د غړو هیوادونو د حقوقو ساتنه وکړي او هم منازعاتو ته داسې د حل لارې پیدا کړي چې هغه ابرو مندانه وي او اختلافات په ښه توگه حل کړي.^۳

^۱ هماغه ، د نړيوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۰ - ۱۴۱

^۲ عبدالناصر نزال (۱۹۹۹ ز) ، د نړيوال تجارت سازمان ، عمان ، ص ۱۸

^۳ هماغه ، د نړيوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۱

پنجم مبحث : نړيوال تجارتي سازمان ارکان

د تجارت نړيوال سازمان اصلي ارکان عبارت دي له : د وزيرانو کنفرانس، عمومي شورا، تجارت کړنلارې د څيړني رکن ، اختلافاتو د حل او فصل رکن ، تخصصی کميټي او دارالنشاء څخه چې هر يو جلا جلا د بحث لاندې نيسم.

لومړي مطلب د وزيرانو کنفرانس غونډه

د وزيرانو کنفرانس (غونډه) د تجارت نړيوال سازمان په تشکيلاتي جوړښت او د پريکړې يو له مهمو برخو نه ده همدا د وزيرانو کنفرانس ده چې د غړو هيوادونو له استازو نه جوړيږي او لازمه ده چې هر دوه کاله يو ځل سره غونډه شي او جلسه دايره کړي د وزيرانو کنفرانس په جلساتو کې اجنډا د عمومي شورا له خوا چې جوړه شوي د بحث لاندې نيول کيږي او صلاحيت لري چې ټول مسایل چې د نړيوال تجارت سازمان پورې اړه لري د څو اړخيزي موافقتنامي د چارچوب په اساس هر پريکړه وکړي.

د تجارت نړيوال سازمان د وزيرانو کنفرانس لومړي غونډه وروسته د جوړيدو د ياد سازمان نه په کال ۱۹۲۲ زيږديز کال کې سنگاپور په ښار کې ترسره شوه، دوهمه غونډه يې د ۱۹۹۸ زيږديز کال د مې په مياشت کې د ژنو په ښار کې ترسره شوه ، دريمه غونډه يې د ۱۹۹۹ زيږديز کال د سپتمبر په مياشت کې د امريکا د ستايل په ښار کې ترسره شوه ، څلورمه غونډه يې د ۲۰۰۱ زيږديز کال د نومبر په مياشت کې د قطر هيواد په دوحه ښار کې ترسره شوه ، پنځمه غونډه يې پ ۲۰۰۳ زيږديز کال په سپتمبر مياشت کې د مکسيکو هيواد په کانکون ښار کې ترسره شوه او شپږمه غونډه يې د ۲۰۰۵ کال د دسامبر په مياشت کې د هنگکانگ په هيواد کې ترسره شوه.^۱

دويم مطلب : عمومي شورا

عمومي شورا چې د ترټولو غړو هيوادونو له استازو نه جوړه شوي ده د وزيرانو کنفرانس نه وروسته له مهمو رکنونو د تجارت نړيوال سازمان نه گڼل کيږي ، عمومي شورا په هرو دوه مياشتو کې يو ځل جلسه نيسي چې د سازمان نه گڼل کيږي ، د عمومي شورا په هرو دو

^۱ هماغه ، محمد اکبر زاهد نړيوال سازمانونه ، ص ۲۲۰

مياشتو کي يو ځل جلسه نيسي چې د سازمان ورځني چارې د وزيرانو کنفرانس دندې د دوي په نه شتون کي ترسره کړي او راپور يې بيا د وزيرانو کنفرانس ته وړاندې کړي. د دي شورا بله دنده فرعي شوراگانو ته هدايت او نظارت ده يادې شوراگانې عبارت دي له: د تجارتي اموالو شورا، تجارتي خدماتو شورا د تجارتي معنوي مالکيت شورا.

عمومي شورا همدارنگه د اختلافاتو د حل او فصل د رکن او د تجارتي کړنلارې د څيړني د رکن مسؤليت هم په غاړه لري او په ځني مواردو کي د يادو رکنونو پر ځاي هم اجراءات کولای شي، د عمومي شورا د تجارت نړيوال سازمان رابطه له نورو نړيوالو سازمانونو سره هم ټينگوي او د ا کار هم د دي شورا له مسؤليتونو څخه ده، د مالي مقرراتو تصويب د تجارت نړيوال سازمان د کلني بوديجي مسؤليت او همدا راز د هر غړي د غړيتوب حق هم د عمومي شورا تعينوي.^۱

دريم مطلب: د اختلافاتو د حل او فصل رکن

د غړو هيوادونو په منځ کي د مشورې د پيدا کولو تر څنگ د ستونزو او اختلافاتو د حل او فصل مرجعه ده، ياد رکن مشکلاتو ته رسيدگي هيات او د بيا کتنې مرجع جوړه وي او د غړو هيوادونو په منځ کي چې د څو اړخيزو موافقتنامو له وجهې چې کومي ستونزي راولاړيږي د هغو حل ته رسیده گي کول د ياد رکن پرېکړې په ټولو غړو هيوادونو لازم الاجراء دي.^۲

څلورم مطلب: د تجارتي کړنلارې د څيړني رکن

عمومي شورا کولای شي د تجارتي کړنلارې د ارزونې په توگه جلسه وکړي دا رکن خپل ځانگړي قوانين لري چې تر ډيره حده د سازمان د تجارتي سياستونو د بدلون او يا په هغه کي د تجديد نظر په اړه کار کوي. د هر کال په پيل کي د غړو له منځ څخه د يو کال لپاره د دي رکن ريئس او دوه معاونين انتخابيږي.^۳

^۱ هماغه، رضا موسی زاده، نړيوال سازمانونه، ص ۱۹۰

^۲ هماغه نبي بصيرت، نړيوال سازمانونه، ص ۲۵۲

^۳ هماغه، محمد اکبر زاهد، نړيوال سازمانونه، ص ۲۲۱

پایله

د نوموړې موضوع د لیکنې څخه وروسته دې پایلې ته ورسیدم چې:

د نړیوال تجارت د بهبود لپاره د نړیوال تجارت سازمان یو گټور ارگان دی چې له امله یې د نړۍ د مختلفو هیوادونو تر منځ تجارتي اړیکې ټینګیږي او له بلې خوا د نړیوال تجارت په برخه کې د پېښیدونکو شخړو مخنیوی کوي.

په نړۍ کې په مختلفو برخو کې د تجارت د ودې لپاره یو داسې ارگان ته اړتیا ده چې د هیوادونو تر منځ تجارتي اړیکې لا پراخه کړي او هغه هیوادونه چې یو له بل سره یې تجارتي اړیکې قطع کړي د بیا ځل لپاره د دوی تر منځ تجارتي اړیکې قایمې کړي چې خوشبختانه دا ارگان د نړیوال تجارت سازمان دی چې عملاً یې په فعالیت پیل کړی دی.

وړاندیزونه

د یادې موضوع د لیکنې څخه وروسته ځینې وړاندیزونه لرم:

۱- نړیوال تجارت سازمان ته مې وړاندیز دا دی چې د نړۍ د هیوادونو تر منځ دې تجارتي اړیکې پراخه کړي.

۲- ټول تاجر افرادو ته مې وړاندیز دا دی چې د نړیوال تجارت پر مهال دې د نړیوال تجارت قواعد او اصول رعایت کړي او د هغې د نقض کولو څخه دې ځان وساتي.

۳- دولتونو ته مې وړاندیز دا دی چې نړیوال تجارت دې د سیاست بنسټ نه ګرځوي یعنې نړیوال تجارت دې له سیاست څخه جلا کړي.

ماځنونه

- ۱: بصيرت ، عبد النبي ، نړيوال سازمانونه (۱۳۹۸) مسلم خپرنډويه ټولنه
 - ۲: زاهد ، محمد اکبر (۱۳۹۷هـ ش). نړيوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امين ، جلال اباد: مومند خپرنډويه ټولنه ، لومړی چاپ
 - ۳: سباوون ، عبد البصير (۱۳۹۷هـ ش). نړيوال سازمانونه ، جلال اباد : ليکوال خپرنډويه ټولنه
 - ۴: علي مکي فادي (-) ، دکات او نړيوال تجارتي سازمان ترمنځ پرتله ، لومړی چاپ ، د لبنان خپرنو لوی مرکز شماره ۲۰۰
 - ۵: موسی زاده ، رضا (۱۳۹۳هـ ش). نړيوال سازمانونه ، ژباړن: محمد تنظيم سمون ، کابل: مستقبل خپرنډويه ټولنه ، دويم چاپ
 - ۶: نزوال ، عبدالناصر (۱۹۹۹ ز) ، د نړيوال تجارت سازمان ، عمان
 - ۷: نعوش ، صباح ، اسلامي نړۍ او نړيوال تجارتي سازمان ، ياده خپرنه په الجزيره ويب پاڼه کې نشر شوې ده
 - ۸: نیازی ، محمد مصطفي (۱۳۹۷ ل) ، د نړيوال تجارتي حقوق ، جلال اباد ، يار خپرنډويه ټولنه
 - ۹: هاند ، محمد جعفر (۱۳۹۳هـ ش) ، نړيوال سازمانونه ، جلال اباد : مومند خپرنډويه ټولنه ، دريم چاپ
- انټرنیټي ادرس**
- ۱۰: صفی الله تګاب (۲۰۱۹/۹/۲ ز) ويکيپيډيا: نړيوال سوداګريز سازمان (۱۳۹۸/۱۱/۲۹ ل)
<https://ps.m.wikipedia.org/wiki/نړيوال-سوداګريز-سازمان>

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**